

Stridspiloten som var fena på barnböcker och rehab

Den synnerligen framgångsrike författaren av barnböcker och skräcknoveller Roald Dahl har också gett bidrag av klinisk betydelse till neurokirurgins och rehabiliteringens utveckling [1]. Med hjälp av sin speciella personlighet och dramatiska livserfarenheter blev detta möjligt för honom utan någon som helst medicinsk skolning.

Dahl föddes 1916 i Wales, där hans enarmade fader byggt upp en skeppsagentur. Dahl var ende son och tredje barn av fyra till norska föräldrar. Det var fyra

år sedan Amundsen återkommit från Sydpolen, och sonen fick namn efter sin äventyrlige föregångare. Fadern kunde med sin enda hand knyta skosnörena lika snabbt som Dahl själv med sina två händer, enligt hans egen uppgift. Fast fadern dog när sonen var fyra år – sant? Men faderns finmotoriska förmåga kan ha bidragit till Dahls egen tro på rehabiliteringens möjligheter senare i livet.

Roald Dahls äldsta syster dog i appendicit vid sju års ålder när han själv var fyra. Fadern sörjde oerhört, drog på sig en pneumoni och dog två månader

SKRIVSTUGAN
De flesta av sina verk skrev Roald Dahl i ett litet skjul i trädgården.

Foto: Scanpix

PILOTEN
Roald Dahl i Kairo under andra världskriget.

efter dottern. Modern som tagit hand om faderns två barn i ett tidigare äktenskap hade nu vårdnaden om fem barn. Hon flyttade till ett enklare hus i Wales och behöll kontakterna med hemlandet. Alla somrar tillbringade hela familjen och barnskötare på en ö i Oslofjorden, och barnen talade norska i hemmet [2].

Dahl gick i engelsk internatskola från nio års ålder och fick mycket stryk av både lärare och äldre elever. Han vantrivdes och hade hemlängtan men härdade ut. Varje söndag måste eleverna skriva brev hem, en vana Dahl behöll. Han skrev till mamma varje söndag vare sig han senare befann sig i djungeln eller i krig. Han blev skolans främste i bollsporter och började också fotografera, ett intresse som följde honom många år och ledde till flera internationella priser. I sin självbiografi beskriver han rektorn med verbala tics på ett sätt som för tankarna till Tourettes syndrom [3].

Dahl slutade skolan utan saknad och utan högre betyg. Han fick en eftertraktad anställning vid Shell. Några år senare satt han som försäljare av petroleumprodukter i Dar es Salaam, där han stannade i tre år, trivdes förträffligt, snabbt lärde sig swahili och lärde sin boy att läsa. Där skrev han också sin första arvoderade berättelse, publicerad i »East African Standard«, om hur ett lejon sprang iväg med kockens fru i gapet och hon överlevde [4].

Andra världskriget bröt ut. Dahl anmälde sig som pilotaspirant till Royal Air Force i Nairobi och blev antagen med tvekan eftersom han var 195 cm och knappt fick plats i de Tiger Moths där han skulle utbildas. Tidigt i kriget tvingades han till en nödlandning i öknen, blev svårt skadad, mirakulöst räddad men hade skullfrakturer, rygg- och ansiktsskador och var temporärt blind. Han skriver själv att hans övriga sinnen då skärptes och att hans hörsel och luktförmålor fick färger, alltså en psykokromestesi. Han blev kär i en sköterska tack vare hennes röst och ömma omvårdnad. En förälskelse som dog när han fick synen åter. Efter sex månaders rehabilitering i Alexandria flög han igen. Han deltog 1941 i luftstriderna över Aten efter en bristfällig flygutbildning, sköt ner några tyska bombare och blev själv träffad flera gånger men inte värre än att han tog sig tillbaka till basen. Dahl var en av tre överlevande bland de tjuo som först antogs till pilotutbildningen.

Bristen på piloter gjorde att han under de mest hektiska striderna tvingades till tolv uppstigningar mot fienden på fyra dagar. Han skriver själv att för jaktplanspiloten är det maskinen som är motståndaren, men när han kom så nära att han såg fiendepiloten och hur denne var klädd fick han svårt med sin

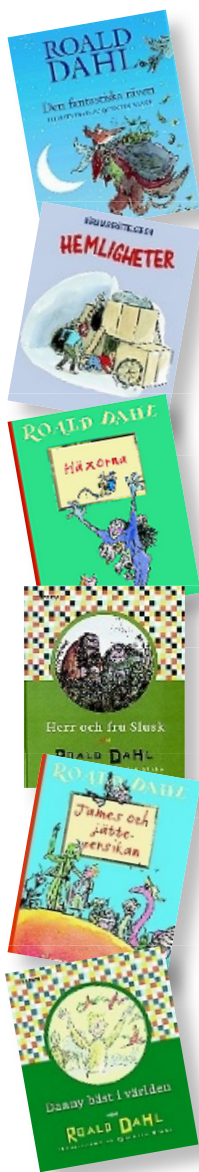
uppgift. Efter luftstrider över Libanon, Syrien och Haifa fick han också känningar av sin gamla skada från nödlandningen och blev hemförlovd som krigsinvalid vid 24 år ålder. När han efter tre år återförenades med sin mor gav hon honom över 600 vackert ombundna brev, som han skrivit till henne [4].

Vad som är slående i hans självbiografi från dessa år är hans äventyrslystnad och stora anpassningsförmåga, hans förmåga att finna goda vänner där han hamnar och hålla igång intressen som fotografering och skrivande trots stora umbäranden. Men dessa självbiografier är inte helt sanningsenliga och speglar också hans självöverskattning och förmåga att fabulera.

Dahl blev förordnad som flygattaché i Washington under resten av kriget. Där byggde han snabbt upp ett stort umgänge med konstnärer, författare och framträdande politiker samt hade ett stort antal kärlekshistorier. Han trevade sig fram i sitt skrivande och gifte sig så småningom med den framgångsrika skådespelerskan Patricia Neal, som födde honom fem barn parallellt med hennes egen karriär och svåra sjukdom. Makarna pendlade mellan sitt hem på den engelska landsbygden utanför London, New York och Hollywood beroende på var Patricia fick jobb och gjorde sina filminspelningar [5].

Ende sonen Theo blev som spädbarn påkörd i sin vagn och fick en traumatisk hjärnskada med hydrocefalus och inlärningssvårigheter som följd. Han fick en av de tidigare shuntarna inopererad. Den krånglade och måste ofta bytas. Dahl som ansåg att det inte fanns en kamp utan seger och inget problem utan lösning utnyttjade som vanligt sin stora bekantskapskrets. Tillsammans med neurokirurgen Till vid Great Ormond Street och en modellbyggare Wade, konstruerade Dahl en shunt som presenterades i »The Lancet« 1963 som WDT-shunten och kom att användas i tusentals fall av hydrocefalus [1]. Dahl hade redan tidigare varit initiativtagare till en humanitär fond som kunde utnyttjas för projektets kostnader. Sonen Theo förbättrades dock och kunde så småningom bli av med sin shunt och behövde aldrig WDT-shunten.

Familjen bodde nu i England, och Dahl tog stor del i barnens och husets skötsel vid sidan av sitt spirande författarskap medan Patricia var den som stod för inkomsterna. Den mest älskade äldsta dottern dog i mässlingsencefalit vid samma ålder som Dahls äldsta syster dött i appendicit. Dahl följde sin pappas mönster och sörjde så häftigt att man trodde han skulle förlora förståndet. Patricia, som lättare kom över sorgen, var ofta ute på långa resor för sina filminspelningar med bland andra John Wayne och Ro-

AXPLOCK
Det blev många barnböcker och rysare genom åren. Några av böckerna har också blivit film.

■ ROALD DAHLS LIV VAR SOM ETT ÄVENTYR

Namn: Roald Dahl.

Född: 13 september 1916, Llandaff, Wales.

Död: 23 november 1990, Oxford, England.

Yrke: Författare, fd stridspilot.

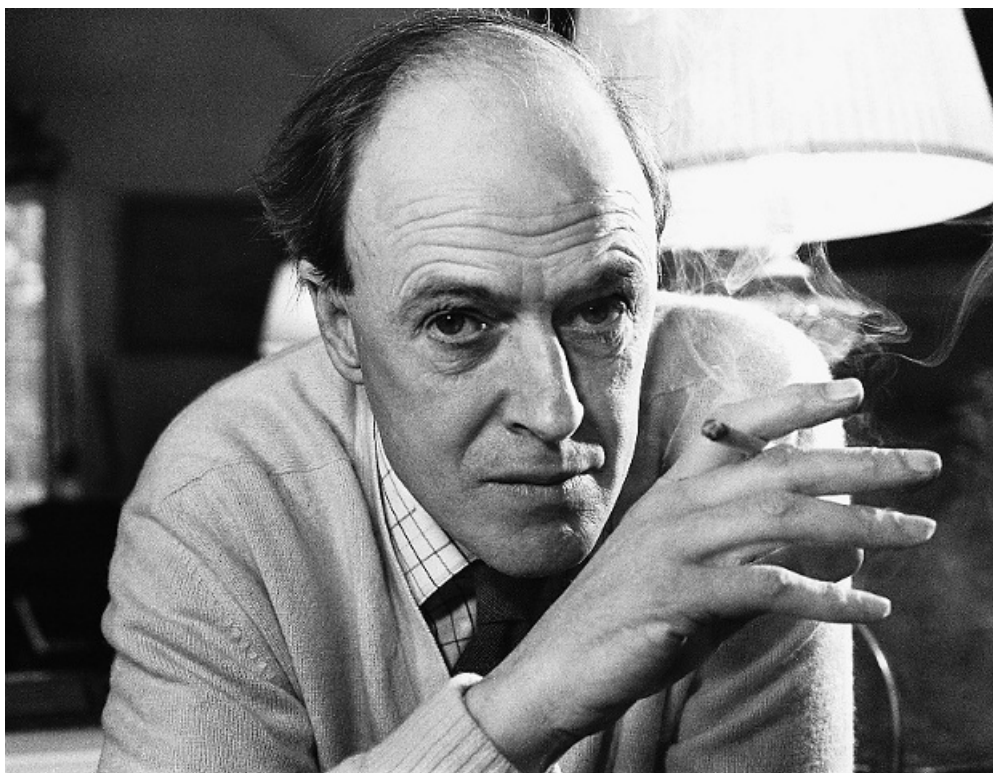
Familj: Gift i första äktenskapet med skådespelerskan Patricia Neal. Fick med henne barnen Olivia, Theo, Tessa, Lucy och Ophelia. Gift i andra äktenskapet med Felicity Crossland.

Biografi: Roald Dahl började sin karriär som stridspilot under andra världskriget. Han sårades två gånger. Efter kriget fick han en post som biträdande flygattaché vid brittiska ambassaden i Washington. Där skrev han sina

första noveller. Han blev med tiden en av 1900-talets mest framstående författare, särskilt av barnböcker och rysare. Han skrev också film-

manus, bland annat till James Bond-filmen »Man lever bara två gånger«. En av hans mest kända böcker är »Kalle och chokladfabriken« som också filmatiserats.

nald Reagan. Dahl hade i hemmet två döttrar och sin handikappade son att ta hand om medan han med växlande framgång försökte skriva.

Patricia blev gravid för sjätte gången och drabbades tidigt i havandeskapet av en subaraknoidalblödning (den första graviditeten före äktenskapet med Dahl ledde till en abort efter en kärleksaffär med Gary Cooper). Dahl var närvarande, handlade blixtnsnabbt, utnyttjade sina kontakter, och timmar senare låg hon på operationsbordet. När den firade skådespelerskan och Oscarsvinnaren vaknade upp efter tre veckors koma hade hon förlorat talförmågan, hade en högersidig hemipares och ögonmuskelförlamning med ett plågsamt dubbelseende [6]. Den ende som trodde att hon skulle bli fullt frisk och återta sitt yrke var Dahl. Han tvekade aldrig en minut på detta och gav ofta högljutt uttryck för sin uppfattning. Graviditeten fortskred och hon födde ytterligare en dotter.

Dahl tog bokstavligen befälet över Patricias rehabilitering och ansåg logopedens talträning otillräcklig. Han engagerade vännen Valerie Griffith, som dagligen fick umgås flera timmar med Patricia för att träna hennes tal. Han hindrade dessutom dem som han ansåg ville hjälpa Patricia för mycket och tvingade henne att trots rörelsesvårigheterna utföra det som var svårt för henne. När hon förbättrats arrangerade han, mot hennes vilja, publika framträdanden för henne för att övertyga henne om framstegen. Rehabiliteringen frestade hårt på äktenskapet, men två år efter blödningsen stod Patricia åter framför filmkameran. Dahl har senare inspirerats till backslang eller metaferer i sitt författarskap, som sannolikt föddes ur Patricias språkliga återerövring. Till exempel "tala kapparalja, vänniskomarelsers tabalj", eller neologismen "brallaknalla" för att fisa. Ingen kamp utan seger.

Den teknik vännen Griffith använde sig av för Pa-

AFFÄRER

Roald Dahl blev med tiden även en framgångsrik affärsman.

Foto: Scanpix

SKOLTIDEN

En bild från skoltiden i England.

Foto:

Roald Dahl-arkivet

FAMILJEN

Med sin första hustru, skådespelerskan Patricia Neal, fick han fyra barn.

Foto: Scanpix, Roald Dahl-arkivet

tricias träning i hemmet har Griffith, på Dahls inrådan, publicerat i en bok med förord av Dahl [7]. Boken fick erkännande av experter inom facket trots att Griffith saknade all medicinsk skolning. Den andra upplagan har förord av neurokirurgen Till. Metoden engagerar volontärer som hjälptränare, bygger på intensivträning och är enkel att tillämpa. Kring metoden byggdes en riksomfattande rehabiliteringsorganisation, fortfarande i bruk, som fick stöd av det brittiska hjärt- lung och strokeförbundet.

Efter trettio års äktenskap skilde sig Dahl från Patricia och gifte sig samma år med den tjugo år yngre Felicity Crossland, som han haft ett kärleksförhållande med i flera år. Hon var frånskild med tre döttrar, och alla flyttade in i Dahls hem medan Patricia försvann till USA. Dahls barn bodde alla kvar hemma eller i grannskapet. Dahl hade utnyttjat sina intressen för konst och antikviteter och i grannskapet öppnat en affär för dottern Tessys räkning. Hon var en aggressiv ung kvinna med talrika, stormiga kärleksaffärer varvade med perioder av anorexi. Även de två andra döttrarna var vilda med snatteri, eldsanläggelse och drogmissbruk. För sonen Theo försökte Dahl skapa en meningsfull sysselsättning.

Äktenskapet med Felicity innebar en pånyttfödelse för familjen. Dahl fick mer inspiration efter de svåra åren med Patricia och skrev flera framgångsrika böcker för barn, i sin husvagn ute i trädgården. Han tyckte om att sitta där och fundera ut sina historier med benen i en sovsäck. På skrivbordet hade han välvässade blyertspennor, alltid desamma, gula HB2 med radergummi på toppen, en speciell sorts skrivpapper, choklad och annat godis. Felicity var en kraftfull kvinna, höll hemmet i ordning, ställde upp på det stora umgänget, fick ett skapligt förhållande till Dahls barn och reste mycket med honom.

Dahls författarskap omfattar till största delen skräcknoveller och barnböcker, som blivit enormt

populära över en stor del av världen. Men han skrev också filmmanus, bland annat till den fjärde Bondfilmen. Från 1980 och tio år framöver såldes elva miljoner av hans barnböcker i Storbritannien, fler än antalet födda barn den perioden. För dem som känner hans biografi kan man spåra mycket av hans egna upplevelser i böckerna. Barnböckerna är skrämmande med fantasifulle sagomotiv och handlar ofta om mystiska händelser, häxor, jättar och kampen mellan det onda och det goda. En del har också ett budskap som att tv-tittande inte är bra eller att barn är revolutionära. »SVJ« ansåg han som sin bästa barnbok, och den är nöjsam även för vuxna med den lalopatiske jättens dialog med sin tillfångatagna flicka. »Kalle och chokladfabriken« är en av de mest kända och har sin upprinnelse i att Dahl som pojke var provsmakare när Cadbury skulle marknadsföra en ny sorts choklad. Hans eget sug efter choklad och godis följde honom genom livet och utökades så småningom med både tobak, gin och whisky.

Novellerna för vuxna har nästan alltid ett dramatiskt eller makabert slut. Ett vanligt motiv i Dahls berättelser är hämnd. I novellen »William och Mary« är mannen professor som terroriserat sin hustru Mary och framför allt hindrat henne att röka. När han dör tar hans vän neurokirurgen efter överenskommelse ut professors hjärna med synnerv och ena ögat och låter preparatet överleva perfunderat i en glasburk med ögat flytande ovanpå. Mary kommer dit, tänder en cigarett och blåser röken i ögat på preparatet. Denna historia jämför den norske professorn i neurologi Dietrichs med Jersilds preparat av en hjärna i boken »En levande själ«. Dietrichs poäng är att Dahls beskrivning är neurologiskt mer trovärdig än läkaren Jersilds även om de har helt olika infallsvinklar på gåtan med en fripreparerad hjärna [6].

Roald Dahl var en synnerligen egocentrisk person, men som älskade barn och ofta läste eller berättade godnattsagor för sina små, eller lekte spöke med dem. Han fick egna barnbarn, som han var varmt fäst vid, liksom vid Felicitys barnbarn. Ett av dessa dog i en hjärntumör, till Dahls förtvivlan. Men till vuxna hade han ofta ett grälsjukt förhållande och hamnade lätt i konflikter inte minst med sina talrika förläggare både i USA och i England. Hans häftiga lynne förvärrades med åldern och ledde till problem när han i sällskap njöt av att chockera och provocera. »Du har totalt fel och jag har rätt«, lär han ha sagt många gånger.

Dahl närde en drömbild om den stora lyckliga familjen med fadern som ledare och en fin sammanhållning. En bild som han ideligen fick se krossas. I hans böcker återkommer ofta temat far – son eller ett barn med en bärande relation till sin äldregeneration eller en liten undergiven pojke som till sist dödar sina kvinnliga plågoandar. Fadern däremot kan vara en gestalt som både matar, tröstar, byter blöjor, lagar bilen och är full av upptåg; en bild av Dahl själv som växte upp utan sin egen far. Barn behöver »påhittiga« föräldrar, skrev Dahl, och de »förtjänar« det. Men han anklagades också för kvinnohat på grund av sina många nidsbilder av kvinnor. Han försvarade sig bland annat med att häxor naturligen är av kvinnokön.

Roald Dahl vistades många gånger på sjukhus även efter Alexandria, där han kanske lade grunden till sitt intresse för medicinen. Han ryggopererades flera gånger för diskbråck, för tarmcancer, fick en ny

ÅLDERDOMEN
Roald Dahl blev sårad två gånger i kriget, vilket bidrog till hans intresse för rehabilitering.

Foto: Scanpix

höftled och led av allt sämre hälsa med häftig värk. Trots att han alltid haft mediciner omkring sig och även försett barnen med sömntabletter och smärtstillande vägrade han morfin när hans egna smärtor började bli outhärdliga. Så småningom konstaterade läkarna myelodysplasi. Han trodde att han skulle kunna kämpa sig igenom även denna motgång, men insåg till sist att han skulle dö. Han sörjde mest över att inte få se sin familj mer, men sa också att om Olivia, dottern som dog trettio år tidigare, kunde klara av att dö så skulle han själv också kunna det. Han dog 1990 vid 74 års ålder. Till begravningen kom även förra hustrun Patricia, som försonats med Felicity.

Dahl efterlämnade en förmögenhet kring tre miljoner pund, som han inklusive framtida royaltier, av samma årliga storlek, testamenterat till sin änka Felicity. Han ansåg att hans stökiga barn själva borde förtjäna sitt uppehälle. Felicity drog i alla fall försorg om dem men skapade också The Roald Dahl Foundation. Den ger bidrag till att bekämpa analfabetism i låginkomstländer, och till forskning inom neurologi och hematologi, ämnen som alla låg nära Dahls egna erfarenheter. Den första specialsjuksköterskan i barnepilepsi i Storbritannien fick sin utbildning med stöd av fonden, vilket blev ett genombrott för att utbilda specialsjuksköterskor inom andra områden av pediatriken som neonatologi och diabetes. Fonden ger också bidrag som ska underlätta för barn på sjukhus, vilket Dahl själv gjorde redan under sin livstid.

Bengt Lagerkvist

docent, Umeå universitet, Rehab Euro AB

LÄS MER Referenslista <http://ltarkiv.lakartidningen.se>